

DESZKI FÜZETEK
ДЕШЧАНСКЕ СВЕСКЕ

7.

DESZKI FÜZETEK

ДЕШЧАНСКЕ СВЕСКЕ

За штампу приредио:
Боривој Рус

A kiadvány a „Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért”
Közalapítvány támogatásával készült.

Írta:

Vukoszávlyev Zorán
Rusz Borivoj

Fordította:

Dr. Vitkovics Danica

HU ISSN 1217-4173

ISBN 963 8197 00 5

Издавач–Kiadó:

„Bánát” Szerb Kulturális Egyesület
Српско културно удружење „Банат”

ДЕШЧАНСКА СРПСКА ЦРКВА

Деска се налази на југу Мађарске, десет км југоисточно од Сегедина, у најсевернијем крају Баната, близу мађарско-румунско-југословенске тромеђе. Село је изграђено близу ушћа Мориша уз Тису, на земљишту, по којем су се често изливале Мориш и Тиса. Деска је једно од насеља Потисја, које је било насељено пре више хиљада година.

Први пут се 1330. године спомиње у писменој форми под називом: „Сазеђхаза”. То село се налазило на територији општине Деске, у делу, који се назива Стара торина. Најстарија писмена успомена о Десци је повеља фамилије Естари из 1441. године, у којој се први пут спомиње Деска.

Деску са околним местима Турци су заузели 1552. године. Из доба турске владавине, по попису из 1581. године се види да су у Десци живели Мађари и само један Србин.

Није познат тачан датум оснивања Деске, као ни време насељавања Срба, али је сигурно, да је село у XV-ом веку било у поседу Ђорђа Бранковића. Душан Ј. Поповић је по попису из 1660–66. године Деску сврстао у низ српских банатских села.

Чињеница је, да је насеље у вихору историјских догађаја више пута уништавано и обнављано. Чињеница је исто да је код Срба вера имала увек доминантну улогу и зато је било од важности изградити православну цркву. У сиромашним условима прво су изградили брвнару на једном брежуљку крај Мориша. Око цркве су сахрањивани сељани, о чему сведоче костури покојника. Ту се налазио и дрвени крст на месту прве богомоље, којој се не зна време настанка. Крст се налазио на том месту све до средине 1970-их година, када су га уклонили.

Црква је више пута изгорела, па је поново изграђивана. Након много оправки и обнављања цркве у међувремену су Срби материјално ојачали, па су одлучили да саграде камену цркву.

Црква у Десци је посвећена Преображењу Господњем. Прво је припадала Арадској, па Темишварској епархији, а почев од 1920. године Будимској српској православној епархији.

Први пут се у XVIII веку спомиње тадашња српска црква у Десци. Деска је 1717. године ослобођена од Турака, па је припала под директну управу Бечког двора. Вођа српских граничара је село узео у најам. Почев од 1735. године се већи број српских војника досељава са породицама у село, махом из Сегедина. Њихова немарска делатност је створила прву цркву, о којој имамо јако мало података. Вероватно је била то црква, какве су се изграђивале у то време, мала, једнобродна грађевина, са кровом на две воде и са заботом.

Та црква је у рату 1848–49. године срушена. Село је спаљено и опустошено. Сама парохија је изгорела у тој ватри, где су уништени црквени списи и књиге, што је разлог штурих података о животу у селу и настанку саме цркве.

Када су село обновили на месту старе цркве изграђена је нова, већа црква. Изградња је окончана 1859. године, без торња, који је завршен 1863. године. Та црква је исто једнобродна, са торњем у средини западне стране, са полигоналном апсидом на источној страни. Нацрт основе одговара својевременим замислима: торањ се органски уклапа у нацрт, апсида се наставља по линији иконостаса у телу брода.

Степенице иза врата на јужној страни воде до првог спрата торња, где се налази галерија. Кроз велики прозор те галерије се пружа поглед на врт парохије, а у супротном правцу се ређају сводишта: четири снажна свода.

Задњи свод чини полукружну просторију олтара.

У основи плана у спољашњем изгледу зграде су приметљиви својствени детаљи: Карактеристично формирање у стилу позног барока обогаћног елементима класицизма.

Вертикалну осовину торња наглашава портикални део, ширине торња. Водоравни венац дели спратове торња. Барокне линије забата на висини крова усмеравају поглед на торањ у средини. У удубљењу уоквиреном са пиластерима се налази високи прозор звоника. При врху је простор за сат, изнад којег се пружа шестоелементна лучна барокна капа торња. Композиција се завршава у озлаћеном крсту на јабуци.

Стране фасаде следе решења својственог формирања: зидове рашчлањују пиластери, одговарајући дељењу свода унутрашњости. Између тих пиластера лучне удубине чине рашчлањење зида, у којима се налазе прозори. По стубовима се степенасто успињу пиластери до кровног венца.

Полигонални олтарни простор цркве је ограђен са пет зидова октогонског облика. То формирање украшава једноставни пиластерски оквир.

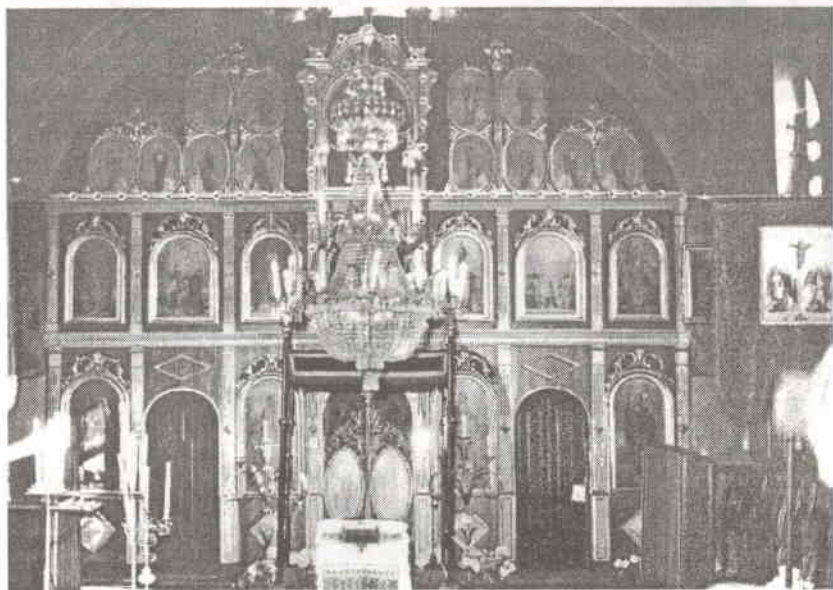
Зато тврдимо, да дешчанску цркву, у односу на својевремене просечне грађевине карактерише јако богато формирање хармоничне целовитости.

Дешчанска црква је значајни неимарски споменик Поморишја.

Унутрашњост цркве је богато украшена. Поред старинске дрвенијарије у цркви налазимо иконостас, па лепе иконе и реликвије, чираке.

Престоне, празничне и иконе апостола сликао је Душан Алексић 1899–1900. године. Поред тих налазимо слике на царским, јужним и северним дверима, као и Тајну вечеру, који су радови мало познатог сликара, који се потписао са „Николић”.

Распоред икона на иконостасу: Св. Никола, Богородица, Св. Јован Крститељ, која су дела Душана Алексића. Царске двери: Богородица, Св. арх. Гаврило, северне двери: Св. Георгије, јужне двери: Св. арх. Михаило су дела Николића. Празничне иконе као Рождество Христово, Крштење Христово, Срећење, Вознесење,

Силазак Светог Духа, Вазнесење је сликао Душан Алексић. Икону на средини, изнад царских двери је начинио Николић, то је Тајна вечера. Надаље су радови Душана Алексића, у линети, на средини: Преображење, са стране иконе апостола, шест са леве и шест са десне стране, при врху линете крст Христовог распећа, Богородица, Св. Јован Богослов.

Остале иконе у цркви су од Душана Алексића Воскресење Христово, којју је приложио Лаза Новков 1899. године од непознатог аутора, Тајна вечера коју је приложио Мита Живић и супруга 1866. године, је од непознатог сликара, икона Св. великомученика Георгија исто непознатог мајстора је прилог Јоце Белајског.

Налазимо и две серије целивајућих икона сликаних на лиму.

Литијски барјак потиче из краја XIX века. На првој страни је Преображење Христово, на другој Вазнесење Христово, на којој на доњем делу је жанр-композиција: Сељак оре њиву са четири вола.

A DESZKI SZERB TEMPLOM

Deszk Magyarország déli részén, Szeged városától 15 km-re délkeletre, a földrajzi Bánát legészakibb részén, a magyar–román–jugoszláv hármас határ közelében fekszik. A falu a Tisza és Maros által hajdan gyakran elöntött területen épült ki, a Maros-torok közvetlen közelében. A Tisza–Maros vidék néhány évezrede lakott települései közé tartozik.

Első ízben egy 1330-ból származó oklevél említi, mint Százegyháza települést, amely a mai Deszk közigazgatási területén volt, és „Szta-ra-torina” néven ma is Deszk egy határrészén található. Deszk településéről a legkorábbi írásos emlék az Estary-család 1411-ben kelt oklevele. A falut a törökök a többi környező településsel együtt 1552-ben foglalták el. Az 1581-ből származó török összeírás szerint csak egy szerb lakott a településen, a többi lakos magyar volt.

A község alapításának és szerbek letelepedésének pontos ideje nem ismeretes. Az viszont biztos, hogy a falu a XV. században már Brankovics György szpáhi birtoka volt. Az 1660–66 közötti összeírásnál Dusan J. Popovity már a bánati szerb települések között említi Deszket.

Tény, hogy a település a történelmi események során többször elpusztult és újjáépült.

A szerbeknél a vallás domináló szerepet játszott, és ezért volt számukra nagyon fontos a görögkeleti templom létesítése. A deszki szerbek először fatemplomot építettek, egy Maros-parti kis dombra, amely köré temetkeztek. Ezt bizonyítják az ásatásoknál talált csontok és az a fakereszt is, amely az 1970-es évek közepéig a hajdani templom helyén állt, ekkor azonban eltávolították.

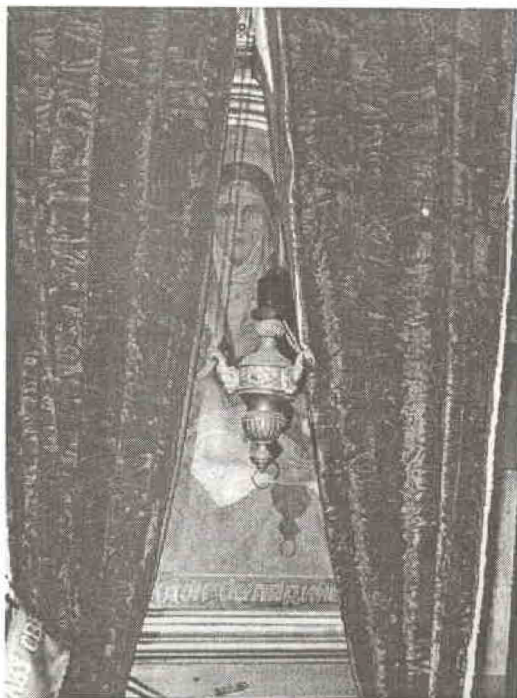
A templom többször leégett, ezért a sok javítás és újjáépítés után a gazdaságilag megerősödött szerbség kőtemplomot emelt.

A Jézus Színeváltozásának szentelt szerb templom előbb az aradi, majd a temesvári püspökséghez tartozott. 1920 óta pedig a Budai Szerb Ortodox Püspökség temploma.

A XVIII. század közepéről származik az első írásos emlék az akkori szerb templomról. Deszk 1717-ben szabadult fel a török uralom alól, és ekkor a bécsi Kamara közvetlen irányítása alá került. A szerb határőr csapatok kapitánya vette bérbe. 1737-től egyre több szerb katona költözött a családjával a településre, legfőképpen Szegedről. Az ő építőtevékenységük eredménye az első templom felépítése, amelyről igen kevés adatunk van. Valószínű, hogy a korszaknak megfelelően, egyhajós, nyeregtetős, szerény méretű templom volt, a nyugati részén oromzatos lezárással.

Ez az első templom az 1848-49-es szabadságharc idején romba dőlt. A falut felégették, így a lakosság szétszéledt. A Lelkészi Hivatal is

leégett, vele együtt megsemmisültek az egyházi iratok és az anyakönyvek.

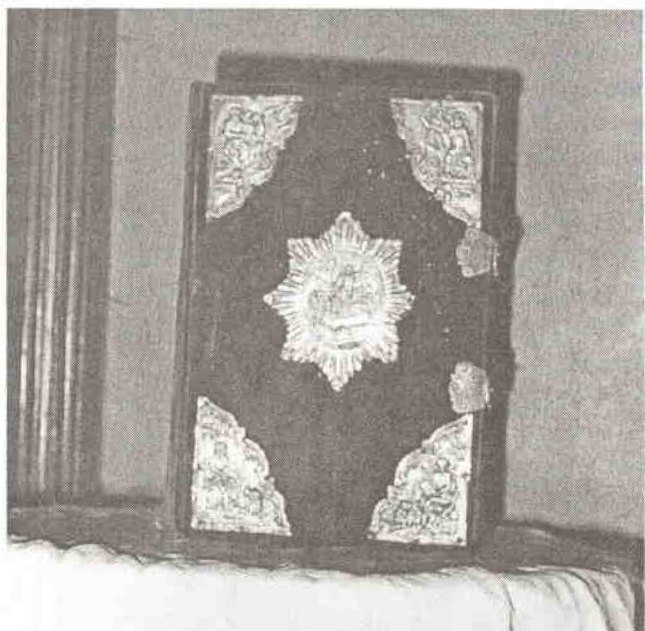
Amikor a falut újra benépesítették, a régi templom helyén új, nagyobb templomot emeltek. Ezt az épületet 1859-ben fejezték be, a toronyt azonban csak 1863-ban.

A templom egyhajós, nyugati középtornyos épület, poligonális apszissal a keleti végénél. Az alaprajz a korszaknak megfelelő elgondolásokat tükrözi; a toronytest az alaprajzba szervesen illeszkedik, az apszis az ikonosztázion vonalában kis kiugrásokkal folytatódik a hajótestben.

A torony első szintjén levő karzatra vezető lépcső ajtaja a déli oldalon nyílik, kívülről közelíthető meg. A karzaton nagy ablak nyílik a kert felé, a másik, keleti irányban 4 erőteljes cseh süvegboltozat hevederei sorakoznak. Az utolsó csonka boltozati rész poligonális szentély-teret képez.

Az épület alaprajzában és külső megjelenésében sajátos részletek is felfedezhetők. A későbarokk formálást klasszicista elemek gazdagítják. A templom nyugati homlokzatán a torony szélességével megegyező ortikuszos rész hangsúlyozza a vertikális tengelyt. Az övpárkányt klasszicista pilaszterek (falsávok) tartják. A barokkos vonalvezetési oromzat takarja el a nyeregtetőt, és irányítja a tekintetet a középen álló toronyra. A kis övpárkány felett fejezet nélküli pilaszterekkel keretezett faltükörben félköríves záródású harangablak helyezkedik el. Az órányílásos főpárkány fölött 6 elemes 2 hagymatagozatos barokk, faszerkezetes toronysisak helyezkedik el, amelyet a gömbön álló nagy aranyozott kereszt koronáz.

Az oldalhomlokzatok igen sajátos formálási megoldást követnek; az oldalfalakat erősen kiugró falpillérek tagolják, a belső boltozatosztásnak megfelelően. E falpillérek között bemélyedő íves lezárású falfülkék alkotják a tagolást; ezekben helyezkednek el az ablakok. A falfülkék között lépcsőzetes alaprajzzal előrelépő pilléreken pilaszterek futnak fel a főpárkányig, a fülkék záróívei pedig a vállpárkányon nyugszanak. A nyolcszög 5 oldalával záródó poligonális oltártérnél a homlokzati síkokat egyszerű falisávok keretezés díszíti. A korabeli átlagos templomokhoz képest a deszki templomot harmonikus egységet alkotó igen gazdag formálás jellemzi.

Ez a templom gazdag architektúrájával a Dél-Alföld jelentős építészeti emléke.